

‘Ik wil me niet meer wegsteken.’

Over de mensen in dit boek

Hoe vertel je het verhaal van een ander? Als je te lang naar de juiste woorden en hun volgorde zoekt, vertikken ze het om nog te komen. Even het hoofd leegmaken. Ik wandel van Antwerpen-Noord naar het Zuid. Helemaal de stad door. Dat klinkt in Antwerpen verder dan het is. Amper een half uurtje later passeer ik het Antwerpse Fotomuseum. Sinds een paar dagen loopt er een overzichtstentoonstelling van Stephan Vanfleteren. Ik stap binnen. Misschien zijn beelden wel een goede verstrooiing voor woorden.

Dat valt tegen. Mijn thema achtervolgt me. Of is het mijn paranoïde geest en projecteer ik mijn vraag op alles wat ik zie? De reeks ‘Fanfare’ springt me in het oog: een vijftiental studioportretten van fanfaremuzikanten en majorettes. De foto’s tonen mensen die iets kwetsbaars hebben. Met een aangrijpend sérieux geven ze het beste van zichzelf ... en net daarom zijn deze foto’s meedogenloos. Ondanks de tomeloze inzet van de figuranten insinueren ze een onvermijdelijke mislukking. De aandoenlijke overgave van de geportretteerden heeft iets komisch. Daarbij is er één uitzondering: een zwart meisje in een wit uniform straalt elegantie, schoonheid en kracht uit. Als kijker heb je geen enkele twijfel: zij zal er wel geraken. Ik verlaat onthutst de tentoonstelling.

De hartverscheurende fanfarefoto’s doen me aan dit boek denken: mensen portretteren die zich op een ontroerende manier smijten en toch tekortschieten. Wat toon je en waar smijt je een mantel der liefde over? Wanneer is geploeter tonen zinvol? Wanneer is het voyeurisme of zelfs spot? En wat is mijn macht als ‘schrijvende fotograaf’? Ik geef mensen inspraak in het beeld dat ik van hen schets, alleen is die invloed beperkt. De initiële trekken die ik op

papier zet, kan niemand meer uitwissen. Ik leg de fundamenten voor hun portret op basis van wat ik meen te weten. Het is een combinatie van ego en kunde waar ik zo oprecht mogelijk mee om dien te gaan. Want als het straks allemaal op papier staat, hoeven de mensen in dit boek niets uit te leggen. De enige die verantwoording moet afleggen voor wat hier staat, dat ben ik.

Sofie

‘Twee seconden niet opletten en het was gebeurd. Mijn vinger zat in de broodsnijmachine. Ze hebben me met de ambulance moeten afvoeren. Ik heb chance gehad. Het bot was net niet geraakt.

‘Een paar millimeter verder en je was je vinger kwijt’, zei de spoedarts. Het was een jonge Chinese dokteres, een *goeike* dus.

‘Maar als hij straks verkleurt, is het vlees dood ...’, vervolgde ze.

... en moet ik een huidtransplantatie ondergaan, vulde ik aan.

‘Dat klopt’, zei ze.

Tja, ik ben *medical management assistant*, dus ik ben hier in thuis.’

Een paar maanden geleden behaalde Sofie dit diploma. Ze betaalde haar studies met haar laatste spaarcenten. Dat vindt ze niet erg.

‘Ik snap dat je in jezelf moet investeren. Alleen levert het niets op. Ik vind geen werk met mijn diploma. Hier in Denderleeuw moet je Frans kunnen of je maakt geen kans om in een ziekenhuis of een artsenpraktijk een job te vinden. ’t Is de reden waarom ik in deze verdomde vicieuze cirkel zit. Ze spreken hier evenveel Frans als in *de Walen*. Ik kan het die mensen niet kwalijk nemen. Waarom zouden ze hun best doen? Het is de schuld van

onze politiciers. Zij durven hen niet te verplichten om Nederlands te leren. “We willen hen stimuleren”, beweren ze. Maar als die Franstaligen daar hun gat aan vegen, kraait er geen haan naar. Zo hebben we in België wel veel regels, maar niemand die ze afdwingt.’

Sofie was een van de eerste mensen die ik in het kader van dit boek sprak. Het klinkt misschien fout, maar ik was verrukt door haar verhaal. Ze paste perfect in het profiel dat ik voor ogen had. Dat was toen ik nog precies wist wat ik ging schrijven.

Een paar jaar geleden publiceerde denktank Minerva *Een nieuwe kwetsbaarheid. De lagere inkomensklassen in België (1985-2016)*, een rapport over een vergeten groep: de lagere middenklasse. Volgens de studie telt deze groep bijna twee miljoen mensen. Samen met de mensen in armoede gaat dat om 34 procent van de bevolking. Dat is een derde van alle Belgen. Allemaal mensen die je nooit hoort, een sappige soundbite op het journaal niet te na gesproken.

Ik zou die mensen aan het woord laten. Een jaar lang zou ik vijf gezinnen interviewen over wat hen de voorbije weken was overkomen, wat hen bezighield en boos had gemaakt ... waar ze van genoten hadden, ook. Op die manier zou ik het verhaal vertellen van die stille groep die niet meesurft op de voorspoed van het voorbije decennium. Mensen die misschien niet in armoede leven, hard moeten vechten om het hoofd boven water te houden, maar door één tegenslag in de problemen geraken.

Toen ik aan dit project begon, ging ik ervan uit dat de almaar grotere economische kwetsbaarheid van mensen in de lagere inkomensgroepen hand in hand ging met de steile opmars van extreemnationalistische partijen. In studies las ik dat vooral laagopgeleide kiezers achter deze rattenvangers van Hamelen marcheren.

Dat gebrek aan opleiding verklaarde – toch voor mij – dat zij zich scharen achter dergelijke politici en hen klakkeloos napraten.

Toegegeven, op dat ogenblik had ik me afgeschermd tegen dat soort foute politieke meningen. Zowel op café als op sociale media zat ik veilig in mijn bubbel. De mensen met wie ik omging hadden het over sociale ongelijkheid, bepleitten met veel passie een Green New Deal en vonden het essentieel om woorden als ‘allochtoon’ en ‘blank’ te vermijden. Een fenomeen als *fake news* kende ik – volgens mezelf – alleen van horen zeggen. Ik kon niet geloven dat iemand zo’n onzin voor waar hield, net zoals ik niet begreep hoe al die mensen zonder diploma voor xenofobe partijen konden vallen, zeker omdat het economische programma van die partijen net hen zo zwaar in het vlees snijdt.

Nee, getuigen van veel schrandereheid vond ik het niet, en net daarom wou ik weten waarom die mensen er zulke vreemde denkbeelden op nahielden. Wat gaat er in hun hoofd om? Hoe kijken zij naar de wereld? Wat zijn hun wensen? Wat zijn hun dromen? Hoe doen ze het om niet kopje-onder te gaan? Kortom ... ik had een behoorlijk arrogant plan.

‘Die spoedarts wou me doorverwijzen naar een plastisch chirurg,’ gaat Sofie verder, ‘maar ik heb geantwoord dat ik wel naar mijn huisdokter zou gaan om de draadjes eruit te halen. Daar betaal ik een pak minder dan bij zo’n specialist. Het probleem was dat ik de dag na het ongeluk een sollicitatie had bij SD Worx. Mijn vinger zat in een dik verband. Ik kon amper typen. Gelukkig hebben ze daar rekening mee gehouden. Het was een test Nederlands. Spreekwoorden, spelling, woordbetekenissen ... de hele reutemeteut. Voor spreekwoorden had ik een onvoldoende, de rest was goed tot zeer goed.

De man bij SD Worx had me op voorhand verteld dat het niveau hoog was. Het was een test om personeel voor de Vlaamse overheid te vinden. Nu ja, ik zou niet rechtstreeks voor de

Vlaamse overheid werken, maar voor een callcenter dat de klantendienst van De Lijn verzorgt.

Het ging om een interimcontract. Nochtans had ik gezworen om na mijn studies voor medical management assistant nooit meer interimwerk te doen. Maar als ik eerlijk moet zijn: het is onbegonnen werk om aan ander werk te geraken. Ik ben veertig jaar en heb de voorbije tweeëntwintig jaar alleen jobs gevonden via het interimkantoor. Wie gaat er mij nu plots een vast contract geven?

Ze hebben trouwens *mijnen arm* omgewrongen. De VDAB zat *achter mijn vodden*. Ze maakten me duidelijk dat ik in februari aan een verplichte stage moest beginnen. Onbetaald!

“Mevrouw”, zei ik tegen die consulente, “dat kan ik mij niet permitteren, wie zal mijn huishuur betalen?”

“Daar kunnen we geen rekening mee houden”, was het antwoord. “Het enige dat telt, is dat wij u zo snel mogelijk aan het werk krijgen.”

Ik had dus niet veel keuze. Ik moest zien dat ik die interimjob kreeg. Daarom heb ik die testen toch afgelegd. Dat was eergister. Normaal had ik de uitslag al moeten hebben. Ik veronderstel dat ze elk moment kunnen bellen. Spannend? Nee, het is meer dan spannend. Mijn half leven hangt ervan af. SD Worx is het enige bureau dat op mijn sollicitaties reageerde. Het is dat of geen inkomen. Mijn VDAB-consulente wist me wel te zeggen dat ik tijdens die stage een leefloon bij het OCMW kan aanvragen. Of ik dat krijg is niet zeker. Sowieso duurt het lang voor je weet of ze je aanvraag goedkeuren. Ondertussen zou ik dan voor niets werken. Ik kan je garanderen: een mens wordt zot van zoveel onzekerheid.

Sofie is niet de enige die in Hemelrijk – een sociale woonwijk in Denderleeuw – op zoek naar een job is. De werkloosheid in de buurt ligt veel hoger dan het Vlaamse gemiddelde en bedraagt meer dan het dubbele van de regio.

Ik kan me niet herinneren dat ik ooit in de Dendervallei geweest ben. Wel wist ik dat de streek een slechte naam heeft. In krantenberichten kun je lezen dat de armoedecijfers er hoog zijn en extreemrechts er monsterscores haalt. Hier en daar spreken journalisten over ‘de marginale driehoek’ als ze over Aalst, Ninove en Denderleeuw berichten. Als rasechte Antwerpenaar vond ik die bijnaam wel grappig. Toch was ik niet per se op zoek naar iemand uit de streek toen ik mensen zocht om aan dit boek deel te nemen. Dat gebeurde eerder toevallig. Bjorn, die het buurt-huis in Hemelrijk bestiert, stelde me Sofie voor.

Bij ons eerste gesprek dacht ik vrijblijvend te starten met de vraag of ze me iets, eender wat, over zichzelf wil vertellen. Ik ondervond direct dat Sofie niet van de omwegen is. Ze heeft de gewoonte om steeds met de deur in huis te vallen.

‘Werk zoeken is op dit ogenblik mijn voornaamste bezigheid. Tot enkele weken geleden was dat niet zo. Toen zorgde ik op de eerste plaats voor mijn oudste zoon. Ik heb twee jongens die allebei het huis uit zijn. De oudste nog maar pas. Hij is net hersteld van botkanker. Toen hij ziek werd, woonde hij op zijn *eigen*, maar dat was al snel geen optie meer. Ik heb toen alle diensten afgebeld: het OCMW, de sociale huisvestingsmaatschappij, het CAW ... Er zijn huizen voor de *vreemden* die hier op de een of andere manier binnen zijn geraakt. Voor onze eigen mensen, voor onze kinderen, die verdomme al afgedragen hebben door te gaan werken, is er niets, zelfs geen noodopvang. Dat kwam bikkelhard aan. Ik ben er nog altijd razend over. Toen hij ziek werd, was hij aan de slag als boekhouder. Waarom moet zo'n jongen aan een systeem bijdragen dat niet voor hem zorgt als hij dat nodig heeft? Ik heb hem toen in huis genomen. Dat had zware gevolgen kunnen hebben, want ik leef van een uitkering en huur een sociale woning. Maar wat moet je? Het is je kind. Dus ik dacht: “Als we dan toch in de problemen geraken, zitten we

er tenminste samen in.” Gelukkig heeft hij zijn vleugels kunnen uitslaan en staat hij weer op eigen benen.’

‘*Writers are always selling somebody out.*’ Met die zin opent Joan Didion haar essaybundel *Slouching Towards Bethlehem*. Op de trein terug naar Antwerpen moet ik aan dat motto denken. Heel erg schrijver voel ik me even niet. De brandie is er wat af. Twijfel neemt de overhand. Kan ik het wel maken om Sofie en de anderen in dit boek op te voeren? Ik wil niet dat ze door hun openhartigheid in de problemen komen bij de bevoegde instanties. Zelf ziet Sofie er geen graten in, maar misschien moet ik haar tegen zichzelf beschermen. Een gedachte krijgt stilaan vorm. Eerst is ze nog vloeibaar, later stolt ze tot een steenharde zekerheid: soms is een gebrek aan paternalisme een pak erger dan een teveel.

Eliza

‘Tegen jou kan ik hierover praten. Maar dit aan mijn tante vertellen, lukt niet. Aan je familie toegeven dat het niet meer gaat, is veel moeilijker dan aan een onbekende.

Ik ben vijfenveertig. Tot vier jaar geleden had ik het allemaal: een mooie wagen, een grote villa ... alles. Bij mijn scheiding heb ik het allemaal achtergelaten. Gelukkig heb ik nog mijn drie kinderen, drie pubers, schatten van jongens. Samen zijn we helemaal opnieuw moeten beginnen en dat is niet goed gelopen.

Pas op: ik vind dit gesprek aartsmoeilijk, maar er zit een stem in mij, een stem die schreeuwt om de wereld duidelijk te maken hoe sommige mensen moeten vechten om ondanks alles recht te blijven. Er zijn er zoveel die op het randje bengelen ... en erover.’

Eliza woont in Maasmechelen, op de grens met Nederlands-Limburg. Na de sluiting van de mijn in Eisdon is de gemeente vooral